

۱۴۲

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۵۰۰
۱
۱۸۰
زیر

تحلیل ماهیت پول
و
بنیان‌های اعمال سراسر پولی در اقتصاد اسلامی

دکتر محمد اسماعیل توپلی

پژوهشگاه حوزه و دانشگاه

زمستان ۱۳۹۴

توسلی، محمداسماعیل -
تحلیل ماهیت پول و بنیان‌های اعمال سیاست پولی در اقتصاد اسلامی / محمداسماعیل توسلی - قم: پژوهشگاه حوزه و
دانشگاه، ۱۳۹۴.

ن. ۱۷۰ ص. (پژوهشگاه حوزه و دانشگاه: ۳۳۷: اقتصاد: ۲۸)

ISBN: 978-600-298-113-4

بها: ۶۷۰۰۰ ریال

فهرست‌نویسی براساس اطلاعات فیبا.

کتابنامه: ص. [۱۵۷]-۱۶۳: همچنین به صورت زیرنویس.
نمایه.

۱. پول (فقه). ۲. پول - جنبه‌های مذهبی - اسلام. ۳. سیاست پولی - ایران. ۴. پول. ۵. سیاست پولی. ۶. پول - قوانین و
مقررات - ایران. الف. پژوهشگاه حوزه و دانشگاه. ب. عنوان

۲۹۷/۳۷۹

BP۱ ۸/۶ / ۹۶۹۳۹۳۹۳

۳۹۸۳۴۴۷

شماره کتابشناسی ملی

تحلیل ماهیت پول و بنیان‌های اعمال سیاست پولی در اقتصاد اسلامی

مؤلف: دکتر محمداسماعیل توسلی (عضو هیئت علمی دانشگاه علامه طباطبائی)

ناشر: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه (شماره انتشار: ۳۳۷: اقتصاد: ۲۸)

صفحه‌آرایی و ویرایش: اعتصام

چاپ اول: زمستان ۱۳۹۴

تعداد: ۵۰۰ نسخه

لیتوگرافی: سعیدی

چاپ: قم - سبحان

قیمت: ۶۷۰۰۰ تومان

کلیه حقوق برای پژوهشگاه حوزه و دانشگاه محفوظ و نقل مطالب یا ذکر مأخذ بلامانع است.

قم: ابتدای شهرک پردیسان، بلوار دانشگاه، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، تلفن: ۰۲۵-۳۲۱۱۱۱۰۰ (انتشارات ۰۲۵-۳۲۱۱۱۳۰۰)

نمابر: ۰۳۲۸۰۳۰۹۰، ص. پ. ۳۱۵۱-۳۷۱۸۵

تهران: خ انقلاب، بین وصال و قدس، نبش کوی اُسکو، تلفن: ۰۲۶۰۲۶۴۴

www.rihu.ac.ir

info@rihu.ac.ir

فروش اینترنتی: www.ketab.ir/rihu

سخن پژوهشگاه

پژوهش در علوم انسانی [به منظور شناخت، برنامه‌ریزی و ضبط و مهار پدیده‌های انسانی] در راستای سعادت واقعی بشر ضروری، انکارناپذیر و استفاده از عقل و آموزه‌های وحیانی در کنار داده‌های تجربی و در نظر گرفتن واقع‌های عینی و فرهنگ و ارزش‌های اصیل جوامع، شرط اساسی پویایی، واقع‌نمایی و کارایی این گونه پژوهش‌ها در هر جامعه است.

پژوهش کارآمد در جامعه ایران اسلامی در آبرو شناخت واقعیت‌های جامعه از یک‌سو و اسلام به عنوان متقن‌ترین آموزه‌های وحیانی و اساسی‌ترین مؤلفه فرهنگ ایرانی از سوی دیگر است؛ از این‌رو، آگاهی دقیق و عمیق از معارف اسلامی و بهره‌گیری از آن در پژوهش، بازنگری و بومی‌سازی مبانی و مسائل علوم انسانی از جایگاه ویژه برخوردار است.

توجه به این حقیقت راهبردی از سوی امام خمینی علیه السلام بنیان‌گذار جمهوری اسلامی، زمینه شکل‌گیری دفتر همکاری حوزه و دانشگاه را در سال ۱۳۶۱ فراهم ساخت و با راهنمایی و عنایت ایشان و همت اساتید حوزه و دانشگاه، این نهاد علمی شکل گرفت. تجربه پیش این نهاد، زمینه را برای گسترش فعالیت‌های آن فراهم آورد و با تصویب شورای گسترش آموزش عالی در سال ۱۳۷۷ «پژوهشکده حوزه و دانشگاه» تأسیس شد و در سال ۱۳۸۲ به «مؤسسه پژوهشی حوزه و دانشگاه» و در سال ۱۳۸۳ به «پژوهشگاه حوزه و دانشگاه» ارتقا یافت.

پژوهشگاه تاکنون در ایفای رسالت سنگین خود خدمات فراوانی به جوامع علمی ارائه نموده است که از آن جمله می‌توان به تهیه، تألیف، ترجمه و انتشار ده‌ها کتاب و نشریه علمی اشاره کرد.

این کتاب به عنوان منبع آموزشی و پژوهشی در زمینه پول و مسائل آن در اقتصاد اسلامی برای دانشجویان رشته‌های اقتصاد اسلامی، اقتصاد نظری یا گرایش پول و بانکداری در مقاطع ارشد و دکتری فراهم آمده است که البته دیگر علاقه‌مندان به این زمینه تحقیقی نیز می‌توانند از آن بهره‌مند شوند.

از استادان و صاحب‌نظران ارجمند تقاضا می‌شود با همکاری، راهنمایی و پیشنهادهای اصلاحی خود، این پژوهشگاه را در جهت اصلاح کتاب حاضر و تدوین دیگر آثار مورد نیاز جامعه دانشگاهی یاری دهند.

در پایان پژوهشگاه لازم می‌داند از تلاش‌های نویسنده گرامی، آقای دکتر محمد اسماعیل توسلی و نیز طرز محترم طرح، جناب حجت‌الاسلام والمسلمین دکتر سیدهادی عربی تشکر و قدردانی کند.

فهرست مطالب

۱ سخن نویسنده
۳ پیشگفتار
۷ فصل اول: مهم‌ترین حقایق برزی، بانکی، عرفی و شرعی
۷ ۱-۱. حقایق پولی و بانکی
۷ ۱-۱-۱. پول به‌عنوان کالای عامه
۸ ۱-۱-۲. پدیده اجتماعی بودن پول
۹ ۱-۱-۳. انواع پول
۱۰ ۱-۱-۴. واحد سنجش ارزش بودن پول
۱۰ ۱-۱-۵. قراردادی و اعتباری بودن پول
۱۱ ۱-۱-۶. ورود دولت‌ها به عرصه پول
۱۲ ۱-۱-۷. تدوین قانون پولی و تعریف واحد پول
۱۳ ۱-۱-۷. الف) قانون ضرب سکه انگلیس
۱۳ ۱-۱-۷. ب) قانون پولی و بانکی ایران مصوب ۱۳۵۱/۴/۱۸ با اصلاحیه‌های سال‌های ۱۳۵۸
۱۴ و ۱۳۵۹ و ۱۳۶۲
۱۷ ۱-۱-۷. ج) افریقای جنوبی
۱۷ ۱-۱-۷. د) اتحادیه پولی اروپا
۱۸ ۱-۱-۸. دارایی بودن پول درونی و پول بیرونی
۲۱ ۱-۱-۹. پول الکترونیکی
۲۲ پول الکترونیکی چیست؟
۲۳ ویژگی‌های اصلی پول الکترونیکی
۲۴ ۲-۱. حقایق شرعی و عرفی
۲۵ ۱-۲-۱. تفاوت مال و مالیت در نزد عرف
۲۵ ۲-۲-۱. ائتلاف حقیقی و حکمی

- ۲۵ ۱-۲-۳. وقوع معاملات بر عین اموال
- ۲۶ ۱-۲-۴. دوگانگی بین مثلی و قیمی
- ۲۶ ۱-۲-۵. دو جهت در پول از نظر عرف
- ۲۷ نتیجه

فصل دوم: بررسی و نقد مهم‌ترین تحلیل‌های ماهیت پول

- ۳۴ ۱-۲-۱. بررسی و نقد مهم‌ترین نظریه‌های اندیشه‌وران غربی درباره ماهیت پول
- ۳۴ ۱-۲-۱-۱. نظریه متالیزم یا پول کالایی
- ۳۴ ۱-۲-۱-۱-۱. توضیح نظریه متالیزم (فلزگرا)
- ۳۵ ۱-۲-۱-۱-۲. منبع ارزش پول در نظریه متالیزم
- ۳۶ ۱-۲-۱-۱-۳. چالش‌های نظریه متالیزم
- ۳۸ ۱-۲-۱-۲. نظریه چارتالیزم
- ۳۸ ۱-۲-۱-۲-۱. توضیح نظریه چارتالیزم
- ۳۹ ۱-۲-۱-۲-۲. تاریخ عملی دیدگاه چارتالیزم
- ۴۱ ۱-۲-۱-۲-۳. مزایای پول و ارزش آن در مکتب چارتالیزم
- ۴۱ ۱-۲-۱-۲-۴. ویژگی‌ها و نتایج دیدگاه چارتالیزم
- ۴۲ ۱-۲-۱-۲-۵. نقد نظریه چارتالیزم بر بیان چالش‌های آن
- ۴۴ ۱-۲-۲. بررسی و نقد مهم‌ترین تحلیل‌های اندیشه‌وران اسلامی درباره ماهیت پول
- ۴۴ ۱-۲-۲-۱. بررسی و نقد تحلیل‌های اندیشه‌وران غربی درباره ماهیت پول
- ۴۴ ۱-۲-۲-۲. دیدگاه شهید آیت‌الله سیدمحمد باقر صدر رحمه الله
- ۴۵ گزاره‌های کلیدی نظریه شهید صدر درباره پول‌های کاذب کنونی
- ۴۶ بررسی و توضیح برخی نکات نظریه
- ۴۷ نقد نظریه
- ۴۸ ۱-۲-۲-۳. دیدگاه آیت‌الله سیدمحمد موسوی بجنوردی
- ۴۹ بررسی و نقد نظریه
- ۵۲ چند نقد دیگر
- ۵۳ اسکناس چیست؟
- ۵۴ ۱-۲-۲-۴. دیدگاه آیت‌الله سیدمحمد هاشمی شاهرودی
- ۵۵ بررسی و نقد نظریه
- ۵۶ ۱-۲-۲-۵. دیدگاه حجت‌الاسلام احمد علی یوسفی یا عنوان «مالیت اعتباری»
- ۵۹ بررسی نظریه
- ۵۹ نقد نظریه
- ۶۱ ۱-۲-۲-۶. بررسی و نقد نظرات تحلیلگران «ارزش اسمی»
- ۶۲ دلایل رد نظریه ارزش اسمی
- ۶۲ مقوم مثلیت

۶۵	۲-۳-۲. بررسی و نقد دو دیدگاه دیگر (شهید بهشتی و شهید مطهری).....
۶۵	یک. دیدگاه شهید آیت‌الله سیدمحمدحسین حسینی بهشتی با عنوان «سند کار انباشته».....
۶۶	بررسی و توضیح برخی نکات اساسی نظریه.....
۶۶	نقد نظریه.....
۶۸	دو. دیدگاه شهید آیت‌الله مرتضی مطهری.....
۶۹	بررسی و نقد این دیدگاه.....
۷۰	۲-۲-۴. بررسی و نقد مهم‌ترین دیدگاه‌های اندیشمندان اهل سنت درباره ماهیت پول.....
۷۱	۲-۲-۴. الف) مذاهب چهارگانه اهل سنت.....
۷۱	۲-۲-۴. ب) ابن خلدون.....
۷۱	۲-۲-۴. ج) ابو حامد غزالی.....
۷۱	۲-۲-۴. د) قرضاوی.....
۷۲	۲-۲-۴. ه) محمد علی الجویجانی.....
۷۲	۲-۲-۴. و) فیه فیوس المصری.....
۷۳	۲-۲-۴. ز) احمد بن محمد.....
۷۴	خلاصه و نتیجه فصل.....

فصل سوم: ارائه تحلیلی جدید از ماهیت پول با عنوان «مال اعتباری»..... ۷۷

۷۸	ارائه تحلیلی جدید از چیستی پول کنونی.....
۷۹	۳-۱. ماهیت پول‌های کاغذی و الکترونیکی کنونی.....
۸۱	۳-۱. الف) تحلیل ماهیت پول (دوره کنونی).....
۸۴	۳-۱. ب) ویژگی‌های این تحلیل از ماهیت پول.....
۸۴	۳-۱. ج) برخورد دولت و مردم با این پول.....
۸۵	۳-۱. د) جایگاه اسکناس، حساب جاری و بیت‌های دیجیتالی.....
۸۶	۳-۱. ه) منبع ارزش پول‌های کنونی.....
۸۶	۳-۱. و) مقوم مثلث در تحلیل مال اعتباری.....
۸۷	۳-۱. ز) وجه تمایز اصلی این نظریه با نظریات دیگر.....
۸۹	۳-۱. ح) بیان و اثبات قدرت توضیح‌دهندگی این تحلیل.....
۹۲	۳-۲. پول آینده: پول اعتباری محض (هنوز گسترش نیافته است).....
۹۳	خلاصه و نتیجه فصل.....
۹۴	اشاره اجمالی به برخی نتایج مهم دیگر این رویکرد.....

فصل چهارم: ضابطه‌مند کردن سیاست‌های پولی در نظام اقتصادی اسلام..... ۹۷

۹۹	۴-۱. نهاد تعیین‌کننده هدف سیاست‌های پولی در نظام دموکراسی غربی.....
۱۰۲	۴-۲. نهاد تعیین‌کننده هدف سیاست‌های پولی در نظام مردمسالار دینی.....
۱۰۴	۴-۳. هدف اصلی سیاست‌های پولی در نظام اقتصادی اسلام (استنباط مستقیم).....

- ۳-۳-۱. تمسک به آیه شریفه «یا ایُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا اَوْفُوا بِالْعُقُودِ» ۱۰۴
- مطلب اول: معنای عقد ۱۰۴
- مطلب دوم: معنای وفای به عقد ۱۰۶
- مطلب سوم: عدم لزوم بیان عقد و عهد به زیان ۱۰۷
- مطلب چهارم: در مورد اهمیت رعایت عهد و پیمان در اسلام و سیره عقلا ۱۰۷
- مطلب پنجم: مقایسه اسلام با دیگر سنت‌های اجتماعی در مسئله عهد و وفای به آن ۱۰۹
- خلاصه و نتیجه بحث ۱۱۰
- ۴-۴. هدف اصلی سیاست‌های پولی در نظام اقتصادی اسلام (استنباط غیرمستقیم) ۱۱۱
- پول و وظایف آن ۱۱۱
- ۴-۴-۱. پول به‌عنوان واحد محاسبه ارزش اموال ۱۱۱
- یک آیاتی که در آنها امر به وفای وزن و کیل شده و از نقصان در آنها نهی شده است. ۱۱۲
- دوم: روایات معصومان علیهم‌السلام در نهی از معامله با درهم معشوشه ۱۱۴
- ۴-۲-۲. پول و مطلقه ذخیره ارزش ۱۱۶
- پول، مالی برای ذخیره ارزش ۱۱۸
- خلاصه و نتیجه فصل ۱۱۹

فصل پنجم: محدودیت‌ها و مسئولیت‌های ذمات اسلامی در پولی کردن کسر بودجه ۱۲۳

- ۱-۵. روش‌های تأمین مالی کسر بودجه و آثار بیان آور پولی شدن آن ۱۲۴
- ۲-۵. آثار ناگوار تورم بر توزیع درآمد و کل اقتصاد ۱۲۵
- ۳-۵. دولت اسلامی و محدودیت‌های آن در پولی کردن کسر بودجه ۱۲۶
- ۴-۵. دولت اسلامی و مسئولیت‌های آن ۱۲۸
- ۴-۵. الف) مسئولیت حفظ اصل نظام ۱۲۸
- ۴-۵. ب) مسئولیت رشد و پیشرفت اقتصادی نظام ۱۳۰
- ۴-۵. ج) مسئولیت دولت اسلامی در برابر مردم ۱۳۱
- خلاصه و نتیجه فصل ۱۳۴

فصل ششم: بررسی و نقد قوانین پولی و بانکی کشور و ارائه پیشنهادهاى اصلى (در راستای

افزایش استقلال بانک مرکزی) ۱۳۷

- ۱-۶. ضرورت استقلال بانک مرکزی (زمینه تاریخی) ۱۳۹
- ۲-۶. بررسی قوانین پولی و ترتیبات نهادی برخی کشورها ۱۴۰
- ۲-۶-۱. اعلام استقلال بانک مرکزی و محورهای اصلی آن ۱۴۰
- ۲-۶-۲. تعیین هدف واحد برای بانک مرکزی ۱۴۱
- ۲-۶-۳. استقلال سیاسی ۱۴۲
- قانون پولی اتريش (۱۹۸۴) ۱۴۲
- قانون پولی ترکیه ۱۴۲

- ۱۴۴ قانون پولی مالزی (۲۰۰۹)
- ۱۴۴ قانون پولی کره جنوبي (۱۹۹۸)
- ۱۴۵ ۳-۶. بررسی و نقد قوانین پولی، بانکی و ترتیبات نهادی نظام جمهوری اسلامی ایران
- ۱۴۶ ۱-۳-۶. هدف بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران
- ۱۴۶ ۲-۳-۶. رئیس کل بانک مرکزی
- ۱۴۷ ۳-۳-۶. ترکیب شورای پول و اعتبار
- ۱۵۰ ۴-۶. راهکارهایی برای تحول در نحوه اداره بانک مرکزی و قوانین ناظر به آن
- ۱۵۲ خلاصه و نتیجه فصل

۱۵۷ منابع و مأخذ

نمایه‌ها

- ۱۶۵ نمایه اشخاص
- ۱۶۶ نمایه موضوعات

www.ketab.ir

سخن نویسنده

اقتصاد اسلامی دانش نوپای است. لذا بایستی از همه افراد و نهادهایی که به رشد و بالندگی آن کمک می‌کنند قدردانی شود. برآه هم به سهم خودم از همه مسئولان و دست‌اندرکاران پژوهشگاه حوزه و دانشگاه تبریزی تشکر و شکوفایی علوم انسانی اسلامی از جمله اقتصاد اسلامی کمر همت بستند کمال تشکر قدرنانی را دارم. به‌ویژه از آقایان آیت‌الله محمدعلی تسخیری، دکتر اکبر کمیجانی، دکتر اسحاق فرزانه و حجت‌الاسلام دکتر سیدهادی عربی که با راهنمایی‌ها و رهنمودهای خویش مسیر این پژوهش را هموار کردند کمال تشکر را دارم. امید است پژوهش حاضر مورد رضایت حق تعالی بوء و لطف الهی و عنایت ولی عصر علیه السلام سهمی هرچند ناچیز در رشد و بالندگی دانش اقتصاد اسلامی داشته باشد.

محمداسماعیل نویسی

عضو هیئت علمی دانشگاه علامه طباطبائی رحمته الله علیه